

Ürodüsszeia 1990 őszén

Jó évtizede annak, hogy a kaliforniai Coulter cég elkezdte a Dobson-távcsövek sorozatgyártását. Az egyébként szerény áraitól közismert Coulter minden bizonynyal a kevésbé tehetőes amatőröket kívánta megcélozni ezzel a lépésével, hiszen egyszerű azimutális távcsövei csak töredékébe kerülnek a hasonló teljesítményű, de ekvatoriális, óragéppel és minden földi jóval felszerelt teleszkópoknak. Eleinte öt különböző méretben gyártották Dobsonaikat, 20–74 (!) cm-es átmérettartományban. A 74 cm-es óriástávcső iránt azonban csekély kereslet mutatkozott, ezért egy idő után gyártását beszüntették. Jelenleg 20, 25,6, 33,4 és 44,4 cm-es méretű komplett távcsöveket árulnak — jelmodatuk szerint —, "optimális optikákat minimális áron".

Épp a Coulter hirdetése látható 7–8. számunkban, A szegény ember távcsöve c. cikkben. Talán ennek az írásnak is köszönhető, hogy észlelőink között egyre többen készítenek Dobson-távcsövet. Persze továbbra is tapasztalható némi idegenkedés az "esztergatszonglőr" lelkületű távcsőépítők részéről. Tény, hogy Dobson-távcső még nem nyert szépségversenyt, de hát egyetlen amatőr-távcsőnél sem ez a lényeg, hanem a képalkotás és a mechanika sikeres "összjátéka".

Egy szeptember végi éjszakán végre személyesen is kipróbálhattunk egy Coulter gyártmányú, 33,4 cm-es, Odyssey-1 fantáziánévi gyári Dobsont. (Minden bizonynyal a nagyszerű Ürodüsszeia 2001 volt a névválasztás ihletője.) A távcső Szentaskó László amatőrtársunk tulajdona, aki külföldi rokonától ajándékba kapta műszerét. (Ára szállítással együtt 900 dollár, a vám összege 16 ezer Ft volt.)

Az észlelés színhelye a veresegyházi üdülőttelep, itthon sötétnek számítógéggel. A távcső kipróbálásában Berente Béla és Sági Csaba is részt vett, így "több szem többet lát" alapon szubjektivitástól mentes véleményét formálhattunk.

Először néhány alapvető adat: A 13,1 hüvelykes (= 33,34 cm) főtükör 1500 mm-es fókuszával $f/4,5$ -ös fényerőt biztosít. Ez már keményen az RFT kategória! Az optika a gyári közlés szerint $\lambda/8$ minősítésű, azaz garantáltan tífürési határon belüli parabola. A helyszínen elvégzett, eléggé szörszálhasogató rács- és okulárpróba igazolta ezt, míhelyt a tükör a környezet 4–5°C-os hőmérsékletét felvette. Az optikai rendszerhez egy elliptikus, 80 mm kistengelyű, a csőben hűrszerűen átnyúló tartón aszimmetrikusan szerelt, szerencsére jusztfirozható segédítükör tartozik, valamint egy 27 mm-es Erfle típusú okulár (okulárkihuzata 32 mm-es átméretű). A gyár keresőtávcsövet nem ad, talán az alapnagytást (56x) biztosító Erfle valóban óriásinak mondható, 55'-es látómezejére bízva az észlelőt. Szerencsére a távcsőre szerelt 76/280-as, 14x-es nagyítású kereső ezt a gondot megoldotta.

Érdemes megemlíteni, hogy a Coulter az első változathoz képest jelentősen egyszerűsítette a tubust — elhagyta az első generációs Dobsonoknak ormóttan külsőt adó hatalmas, csővégi dobozt! Ha jól meggondoljuk, ennek a doboznak nem is volt sok szerepe...

Az Odyssey-1 teljes súlya mindössze 47 kg. Ennek nagyobb része a forgózsámolyra esik, így a távcső — két részletben — egy személy által is

kivihető az észlelőhelyre. Ez az előny a hasonló méretű, hagyományos parallaktikus távcsövekkel szemben egyértelmű.

A szerelés lelke a forgózsámoly alá szerelt teflonbetétes alaplap, valamint a tubuson lévő 18 cm átmérőjű oldalgyűrű (szintén teflonbetétre támaszkodva) — az észlelés során mindezzel többé-kevésbé elégedettek voltunk. A távcső tubusa vetemedésmentes, műgyanta impregnálású fiber anyagból készült (falvastagsága kb. 10 mm), vélelmezhetően ellenáll a téli deresedésnek, párasodásnak. A gyártó cég a szerelést és a tubust egyaránt matt, sötétkék festéssel látta el. Hány hazai félprofi kivitelű távcsövet láttunk már elegáns, csillogó zománccfestékkel lefestve!... (Képalpótásukat most ne firtassuk.) Az észlelés során, különösen halvány objektumoknál, komoly előny, ha a tubus színe sötét, ezért nem reflektálja a környezeti fényt a szembe. Az Odyssey-1 tubusa egyébként 40 cm (!) átmérőjű, így érthető, ha a műszer szerelési hossza lehetővé teszi, hogy a zenitben lévő objektumokat is kényelmesen állva észlelhetik még a kistermetű észlelők is.

Amit még meg kell említeni, az a főtükör rögzítése. A három tartócsavaros (ellentartós rendszerű) rögzítést az optika oldalról történő műanyag-szalagos befogása teszi lehetővé. Ezt a megoldást a gyár bizonyára kellőképpen kikísérletezte, ezzel együtt azonban házilagos elkészítést nem merjük ajánlani... Mindenesetre tény, hogy az optika leképezésében sem a viszonylag vékony főtükör, sem az oldalrögzítés hatását nem tapasztaltuk.

Érdeemes megemlíteni még, hogy az okulártartó jobbos (tehát a délre fordított távcsőnél a nyugati oldalra kerül). Ez kissé szokatlan, hiszen így az objektumkövetés a tubus magunk felé mozgatásával jár. Kétségtelen azonban, hogy mindez csupán megszokás kérdése.

A távcsőhöz biztosított 27 mm-es Erfle-okulár szokatlanul nagy látómezeje (a kis Zeiss orthók után) enyhén megdöbbeníti az észlelőt. Az 56x-os alapnagyításnál azonban már kb. 13^m -ig látszanak csillagok, még közepszerű égnél is. A látómező peremén a parabolatüköröknél megszokott kómahiba még elviselhető. Ez a nagyítás és az 55'-es látómező különösen alkalmas halvány változók, mély-ég objektumok, esetleg üstökösök keresésére. Természetesen ehhez igazán jó és sötét égi háttér szükséges.

A további nagyítások elérésére egyelőre adapter és normál (25,4 mm-es kihuzatú) okulárok szükségesek. Ottlétünk alatt a kissé párás égboltnál Zeiss orthoszkopikus okulárokkal 250x-es nagyításig próbáltuk ki a távcsövet. A kép még itt sem esett szét, így pl. a minimuma táján lévő AM Her-t simán láttuk $14^m,8$ – $14^m,9$ körül. Az ekkor elért hmg kb. $15^m,0$ lehetett becslésünk szerint. Hozzá kell tenni, hogy mindvégig zavart az első negyed utáni Hold és némi párasság!

A látogatás során megnézt néhány halványabb köd, így pl. az NGC 278 galaxis a Cas-ban, eléggé meggyőzően látszott ahhoz, hogy ezzel a távcsővel — és persze a kisebb, 25 cm körüli Dobsonokkal — érdemes lenne szupernóvakeresést folytatni. Igaz, ehhez mostmár égetően szükség lenne egy megbízható vizuális kontrollanyagra.

Az Odyssey-1 elsősorban mély-ég és változóészlelésre tervezett távcső, így nem ajánlható pl. kettőscsillagok megfigyelésére az elméleti felbontási határ közelében. A nagy látómezejű, s egyben nagy fényerejű távcsövek jusztírozása nem könnyű feladat. A légkör nyugtalansága a 20 cm feletti műszereket különösen érinti, ezt ennél a távcsőnél is tapasztaltuk. Ezzel

együtt az 1"-en belüli felbontást elvileg tudja. Jóllehet, a gyártó cég a felbontási (Dawes-féle) határt 0,35"-ben adja meg, a távcső ezt nem érheti el. Nyugodt, kissé párás légkörnél viszont közepes nagyításoknál a bolygók még észlelhetők, csak a megfigyelő ne azzal az elvárással éljen, mint a refraktoroknál.

Mindezt bőségesen kárpótolja a távcsővel eddig elért 15^m,5-s hmg, ami minőségi okulárokat használva, kitűnő légkörnél még egy-két tizeddel javítható. Mindenesetre ez az a távcső, amely egyaránt kielégíti a halvány változók megfigyelése, valamint a nehezen elérhető ködök, galaxisok észlelése iránti igényt. Szentaskó László egyébként azóta beszámolt az M57 központi csillagának megpillantásáról, valamint a mély-ég rovatban korábban részletesen feldolgozott NGC 7048 planetáris köd könnyű, a struktúra nyomaint mutató megfigyeléséről. Észleléseihez, további "űrödszeizájához" sok sikert kívánunk!

PAPP SÁNDOR—MIZSER ATTILA

Adok-veszek

ELADÓ új Mizár távcső. Érdeklődni hétfői esteken lehet Jáhl Attilánál, az Uránia Csillagvizsgálóban (tel.: 186-9233)

ELADÓ 160/1000-es Cassegrain főtükör + segéttükör (4500 Ft), valamint 125/710-es (2000 Ft) és 80/480-es (1500 Ft) főtükrök. Duchaj István, 2721 Pilis, Katona József út 5.

ELADÓ 2 db kvarcvezérlésű óragépvezérlő elektronika léptetőmotorral. Ára: 3000 Ft/db. Papp István, 3434 Mályi, Vezér út 41.

ELADÓ 300/2100-as, német parallaxikus szerelésű, Nasmyth rendszerű tükrös távcső félkész óraművel. Irányár: 20 ezer Ft. Veres Sándor, 3528 Miskolc, Oszip I. u. 14., 1/1.

VENNÉK asztrofotózáshoz pontos óragépet vagy óragépes tengelykeresztet. Csiszár Tibor, 7632 Pécs, Lah-ti u. 28.

MINDEN KEDVES OLVASÓNKNAK
KELLEMES KARÁCSONYI ÜNNEPEKET
ÉS BOLDOG ÚJ ÉVET KÍVÁNUNK!

meteor

